

Thinking on the Similarity between Information Asymmetry Concept and *al-Gharar* in the Insurance Contract and the Implementation Guarantees

Diba Jafari*
Mansour Amini**

Received: 17/04/2022

Accepted: 01/07/2022

Abstract

Nowadays, information asymmetry or inequality of information between the parties and consequently the ignorance of one side about issues related to the contract is an existing fact in all contracts. This relative ignorance of one of the contract parties ranges from minor to severe. From the perspective of Islamic jurisprudence, severe information asymmetry disrupts the contract economic character and the order established by the will of the parties and makes them confronted by *al-gharar* as a guarantee.

In this article, by relying on library resources and with an analytical-descriptive approach, an attempt has been made to explain and distinguish the two concepts of information asymmetry and *al-gharar*, as well as the criteria for identifying them in the insurance contracts. The insurance contract is focused due to the fact that, on the one hand, information is doubly crucial as necessitated by the nature of the contract, and on the other, *al-gharar* is doubtfully attributed to the contract, which has been answered by emphasizing the negligent nature and the ignorance intentionally interwoven with the contract. However, the subtle point here is that the negligent nature of the insurance contract will not lead to the acceptance of any ignorance and asymmetry of information there, hence the lack of *al-gharar* as a consequence.

Keywords

Adverse Selection; Insurance; Information Asymmetry; Al-Gharar; Moral Hazard.

JEL Classification: D82, F10, G22.

* PhD Student, Department of Private Law, Law Faculty, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran (Corresponding Author). s_jafari@sbu.ac.ir 0000-0003-2637-0969

** Associate Professor, Department of Private Law, Law Faculty, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. m-amini@sbu.ac.ir 0000-0002-5487-653X

تأملی در همانندی مفهوم غرر و عدم تقارن اطلاعات در عقد بیمه و ضمانت اجرای آن

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۱۰
مقاله برای اصلاح به مدت ۱۱ روز نزد نویسندگان بوده است.

دیا جعفری*
منصور امینی**

چکیده

امروزه، عدم تقارن اطلاعات به مثابه عدم برابری اطلاعات نزد دو طرف و طبعاً جهل احدی از آن‌ها در خصوص اموری مربوط به قرارداد، به‌عنوان یک واقعیت در قراردادها وجود دارد. این جهل نسبی یکی از طرفین قرارداد، طیف گسترده‌ای از خفیف تا قوی دارد. از منظر فقه اسلامی، عدم تقارن اطلاعات شدید، اقتصاد قرارداد و نظم بنیان‌گذارده شده توسط اراده طرفین را دچار اختلال نموده و با ضمانت اجرای غرر مواجه می‌نماید.

در این مقاله با اتکا بر منابع کتابخانه‌ای و با رویکرد تحلیلی-توصیفی، سعی بر تبیین و تمیز دو مفهوم عدم تقارن اطلاعات و غرر و نیز ضوابط شناسایی آن در عقد بیمه گردیده است. عقد بیمه از این منظر محور قرار گرفته است که از سویی به جهت ماهیت قرارداد، اطلاعات در آن اهمیت دوچندانی دارد و از سوی دیگر شبهه غرری بودن در خصوص آن مطرح شده که با توجه به ماهیت مسامحه‌ای آن و درج جهل مزبور در ذات قرارداد با علم و قصد طرفین به شبهه مزبور پاسخ داده شده است، اما نکته ظریف در این خصوص اینکه، ماهیت مسامحه‌ای عقد بیمه، منجر به این امر نخواهد گردید که هرگونه جهل و عدم تقارن اطلاعاتی در قرارداد پذیرفته‌شده و غرر در آن مصداق نیابد.

واژگان کلیدی

انتخاب معکوس؛ بیمه؛ عدم تقارن اطلاعات؛ غرر، مخاطره اخلاقی.

طبقه‌بندی JEL: D82, F10, G22

* دانشجوی دکتری، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

s_jafari@sbu.ac.ir

 0000-0003-2637-0969

** دانشیار، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

m-amini@sbu.ac.ir

 0000-0002-5487-653X

مقدمه و پیشینه تحقیق

ماهیت عدم تقارن اطلاعات از منظر فقهی، جهل است، به عبارتی احدی از طرفین قرارداد اطلاعاتی دارد که دیگری فاقد آن است (Dari-Mattiacci, Onderstal & Parisi, 2021, p. 1)، غرر هم عمدتاً ریشه در جهل دارد اما لزوماً تمامی موارد عدم تقارن اطلاعات منجر به غرری شدن معامله نخواهد گردید. عدم تقارن اطلاعات شدید میان طرفین، می‌تواند منجر به وقوع غرر گردد. اقتصاد قرارداد، واجد اهمیتی کلیدی در این میان است. چنانچه عدم تقارن اطلاعات، اقتصاد قرارداد به‌مثابه نظم تدارک شده در هنگام انعقاد قرارداد را برهم زند، غرر تلقی شده و به‌تبع ضمانت اجرای حقوقی غرر را در پی خواهد داشت.

عقد بیمه از این حیث شایان توجه است که صحت آن از منظر برخی از فقهاء، خصوصاً فقهای اهل سنت به جهت وجود غرر مورد تردید قرار گرفته و به این دلیل است که تکافل به‌عنوان جایگزین مشروع این عقد معرفی گردیده است (ALPEN, 2021, p. 37) فقهای مزبور، احتمال جلب یا سلب منفعت را موجب غرری شدن قرارداد بیمه دانسته‌اند (حکمت‌نیا و نظری علوم، ۱۳۹۶، ص. ۱۲). حال چنانچه عقد بیمه را به‌عنوان یکی از عقود مسامحه از شبهه غرری بودن مبرا بدانیم - آنچنان که بسیاری از فقهای شیعه معتقداند - ضمانت اجرای عدم تقارن اطلاعات شدید در عقد بیمه چه است و آیا مفهوم غرر در بیمه به‌عنوان عقدی مسامحه مطرح است یا خیر؟ چه اینکه عقود مسامحه، در ذات خویش گونه‌ای جهل مستتر دارند.

سؤال حاضر، حاوی مفهوم ظریفی است؛ عقد بیمه علی‌رغم اینکه عقدی احتمالی و مسامحه‌ای تعریف شده است، لکن چارچوب محاسبات سود و زیان خود را داشته و اتفاقاً رنگ مغایره به‌مثابه لحاظ سودجویی در آن محسوس است. با این شرح، عدم تقارن اطلاعات در این عقد بدون ضمانت اجرا وانهاده نشده است، چه اینکه اطلاعات رکن مهمی از قرارداد به‌شمار رفته و در دنیای امروزه هسته کارایی بازار به‌شمار می‌رود

(صالحی و حیدری، ۱۳۹۶، ص. ۱۱۹). به بیان دقیق‌تر، غرر موجود در عقد بیمه، غرری ذاتی است و به این معنا که طرفین عنصری از ریسک را در مدلول عقد خویش عالم‌اً و عامداً دخیل نموده‌اند. غرر مزبور می‌بایست از غرر عرضی ناشی از عدم تقارن اطلاعات تفکیک گردد (مسجدسرای، ۱۳۹۲، ص. ۱۳۵). از سوی دیگر، قراردادهای بیمه از معدود قراردادهایی است که حد اعلای حسن‌نیت در آن لازم دانسته شده است (انصاری و دهنوی، ۱۳۹۱، ص. ۲۲). جلوه اصلی این تعهد به حسن‌نیت در عقد بیمه، در ارائه اطلاعات متبلور می‌شود. بیمه‌گذار به‌منظور مدیریت ریسک و با توجه به عدم اطلاع از وقوع رخداد موضوع بیمه، عقد را منعقد می‌نماید اما نکته شایان توجه اینکه بیمه، بستری برای انتقال منصفانه عدم تقارن اطلاعات است و هرگونه کتمان اطلاعات، ارائه اطلاعات نادرست و به‌طورکلی نقض اصل حسن‌نیت، ضمانت اجرای قانونی و قراردادی در پی خواهد داشت (جعفری، ۱۴۰۰، ص. ۱۳۱). با این شرح، اغماض از مقداری از غرر موجود در عقد بیمه به این معنا نیست که همه گونه غرری در عقد بیمه پذیرفته می‌گردد.

در خصوص پیشینه موضوع شایان توجه است، اگرچه بحث غرر در قراردادهای بیمه و عدم تقارن اطلاعات در قراردادها موضوع مقاله‌هایی بوده‌اند، اما مراتب به نحو تطبیقی تاکنون موضوع مقاله مستقلی به زبان پارسی نبوده است. در ارتباط با موضوع، بنامرویی و الواردات (۲۰۱۹) در مقاله‌ای عدم تقارن اطلاعات را در تأمین مالی اسلامی ارزیابی نموده‌اند. همچنین حسین و مولا (۲۰۱۹) در مقاله خود که در خصوص غرر در خریدوفروش ماشین‌آلات نگاشته‌اند؛ عدم تقارن اطلاعات را از موجبات وقوع غرر ذکر نموده‌اند. السویلیم (۲۰۰۰) نیز غرر را در قالب نظریه بازی‌ها در معاملات موضوع بحث قرار داده و اشاراتی به هم‌ریشگی عدم تقارن اطلاعات با بحث غرر نموده است.

مسجدسرای (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل فقهی حقوقی مبنای غرر در بیمه»، به موضوع غرری بودن عقد بیمه پرداخته و نهایتاً به جهت تعلق غرر به ذات عقد بیمه با علم و توافق طرفین و سایر دلایل فقهی، بیمه را از شبهه غرر مبرا می‌دارد.

خلیلی عراقی، نوبهار و قائمی دیزجی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «کاربردی از نظریه بازی‌ها در اقتصاد اسلامی»، عدم تقارن اطلاعات و غرر را تا حدودی روبروی هم قرار داده و با استفاده از تئوری بازی‌ها نشان داده‌اند که وجود غرر در معاملات هزینه اضافه بر جامعه تحمیل کرده و مطلوبیت کل افراد جامعه را کاهش می‌دهد.

علت اهمیت بحث اینکه، در قرن حاضر به دلیل تخصصی شدن روزافزون تجارت (گوگردچیان، محمودی‌نیا و راه‌نورد، ۱۳۹۲، ص. ۶۵) و نیز رواج مراودات تجاری و رای مرزهای کشورها (Sen, 2010, p. 3) عدم تقارن اطلاعات بیشتر شده است. امروزه با مطرح شدن بحث اقتصاد اطلاعات، به‌روز نمودن قوانین مربوطه از اولویت‌های تقنینی کشورهای مختلف قرار گرفته است (Tsindeliani & Mikheeva, 2021, p. 2).

چنانچه صرف جهل و عدم تقارن اطلاعات را معادل غرر بدانیم، تعداد کثیری از قراردادهای تجاری از منظر فقهی با چالش مواجه خواهند گردید. چنین استنباطی با اصل استحکام قراردادها در تعارض خواهد بود. از این‌رو، به‌دست‌آوردن معیاری جهت تمیز غرر شایان اهمیت است. ضمن اینکه تطبیق موضوعات جدید با اصول و چهارچوب‌های تعیین‌شده در فقه اسلامی، به‌منظور دستیابی به فقهی پویا ضروری است (Hartanto, 2021, p. 23).

با این شرح، در بخش اول مفهوم عدم تقارن اطلاعات و جلوه‌های آن ارزیابی می‌گردد. در ادامه مفهوم غرر به‌مثابه تجلی عدم تقارن اطلاعات شرح و ضابطه تشخیص آن ارائه خواهد گردید. شائبه غرری بودن عقد بیمه در بخش بعدی از نظر گذرانیده خواهد شد و در خاتمه، تعهد متقابل طرفین عقد بیمه در برقراری توازن اطلاعات و ضمانت اجرای آن، به بحث گذارده خواهد شد.

۱. تبیین مفهوم عدم تقارن اطلاعات

بررسی نقش اطلاعات در بازار، ریشه در بازاندهی یکی از فروض نظریه رقابت کامل دارد. (Miller, 2008, p. 222). شرح آنکه، در بازار آزاد، اطلاعات کافی فعالان مفروض تلقی می‌گردد. بر این مبنا، خریدار بیش از ثمنی که لازم است برای کالا نخواهد پرداخت و تولیدکننده نیز با بهره‌گیری از اطلاعاتش در خصوص جریان قیمت‌ها و هزینه‌ها، قادر به تخمین میزان تولید جوابگوی تقاضا، خواهد بود. فرضی که رفته‌رفته، عدم تطابق آن با واقعیت‌های موجود در بازار، آشکار گردیده و آن را به چالش کشانید (نصیری‌اقدم، حسینی و قودجانی، ۱۳۹۲، ص. ۲۰). بر همین منوال، قضایای اقتصاد رفاه نیز بر وجود اطلاعات کامل مبتنی است.

اما مفهوم عدم تقارن اطلاعات، زاده فکر سه محقق بزرگ اقتصادی شامل جرج آکرلوف^۱، مایکل اسپنس^۲ و جوزف استیگلیتز^۳ در دهه ۱۹۷۰ میلادی است که جایزه نوبل در علم اقتصاد را نیز برای آنان به ارمغان آورد (امیدآخگر و شانظری، ۱۳۹۴، ص. ۱۳۲). تلقی اطلاعات به‌عنوان یک کالای با ارزش اقتصادی و صحبت از «اقتصاد اطلاعات» از ثمرات این نظریه است (طباطبایی‌نژاد، باقری و فرخانی، ۱۳۹۶، ص. ۵۳). با این وصف، غنی اطلاعاتی^۴ در مقایسه با فقیر اطلاعاتی^۵ از موقعیت برتری برخوردار است (Clarkson, 2008, p. 948).

عدم تقارن اطلاعات مبین عدم برابری اطلاعات متعاملین در خصوص موضوع معامله و حواشی آن است (جلیلی، ۱۳۸۶، ص. ۲۲). به‌عبارت‌دیگر، ناهمسانی توزیع اطلاعات بین استفاده‌کنندگان آنکه منجر به برتری اطلاعاتی احدی از آنها می‌گردد، عدم تقارن اطلاعات نام گرفته است (کاسگری و عجم، ۱۳۸۹، ص. ۹). عدم تقارن اطلاعات می‌تواند منجر به کاهش عملکرد بهینه و حتی شکست بازار گردد (Attar, Mariotti & Salanié, 2022, p. 1) نظیر توافق اطلاعاتی یک کارگر با کارفرمای خویش در خصوص میزان واقعی فعالیت و کار انجام‌شده توسط وی.

همچنین اشراف اطلاعاتی یک تولیدکننده در برابر مصرف‌کننده پیرامون کیفیت مواد اولیه و نواقص کالا و نیز چیره‌گی اطلاعات مدیران بر سهامداران در مورد وضعیت شرکت (امیدآخگر و شاهنظری، ۱۳۹۴، ص. ۱۳۰). بر همین مبنا بسیاری از نظام‌های حقوقی، ارائه اطلاعات را صرف‌نظر از تخصص طرف مقابل در زمره تعهدات قانونی متعاقدين دانسته‌اند (Dari-Mattiacci, Onderstal & Parisi, 2021, p. 9). عدم تقارن اطلاعات و غرر توسط برخی محققان یکسان انگاشته شده‌اند (Tatiana, Igor & Liliya, 2015, p. 483). اسلام با منع معاملات غرری تلاش برای بالابردن شفافیت در بازار می‌نماید، البته که مراتب علاوه‌بر توصیه به خیرات درونی و عدم غش در معاملات، تبعات عملی خواهد داشت. توصیه‌هایی نظیر مکروه دانستن و منع از تلقی رکنان نیز به‌منظور اجتناب از عدم تقارن اطلاعات است (صالحی و حیدری، ۱۳۹۶، ص. ۱۳۵).

۱-۱. انتخاب معکوس

عدم تقارن اطلاعات می‌تواند منجر به انتخاب معکوس^۶ و مخاطره اخلاقی^۷ گردد. انتخاب معکوس که در ادبیات بیمه، ضد انتخاب^۸ نیز نامیده شده است (Baker, 2002, p. 375) در واقع به این جهت رخ می‌دهد که اساساً اتخاذ هر تصمیم مناسب منوط به دسترسی به اطلاعات جامع در خصوص موضوع است (فرزین‌وش و محبی، ۱۳۹۱، ص. ۱۴۵) و فقدان اطلاعات یا وجود اطلاعات نادرست، امکان اتخاذ تصمیم صحیح را از معامله‌گر سلب می‌نماید (Kuryłowicz, Sliwinski, 2022, p. 2).

شایان ذکر است مشکل عدم تقارن اطلاعات در کشورهای در حال توسعه بیشتر است از آنجایی که اولاً، دستیابی به اطلاعات در آن کشورها دشوارتر است و ثانیاً، ابزار مدیریت و محافظت در برابر ریسک‌های پیش‌رو نیز در آن کشورها محدودتر است (Sokolovska, 2017, p. 127).

۲-۱. خطر اخلاقی

عدم تقارن اطلاعات پس از انعقاد قرارداد، می‌تواند منجر به نقض تعهدات اخلاقی توسط یکی از طرفین (ابریشمی، توحیدی‌نیا و حشمتی مولایی، ۱۳۹۵، ص. ۴۷) به‌منظور دست‌یافتن به منفعت بیشتر (کامیابی و بوربوری، ۱۳۹۵، ص. ۲۹) گردد، در چنین حالتی فرد مزبور با اتکاء به عدم تقارن اطلاعات طرف مقابل، خطر نموده و به اقداماتی دست می‌زند که ریسک را برای سوی دیگر معامله به نسبت زمان انعقاد قرارداد بالاتر می‌برد و به نحو ناروایی از بیمه متمتع گردد (نصیری‌اقدم، حسینی و قودجانی، ۱۳۹۲، ص. ۲۴). در واقع هم‌آن‌گونه که اطلاعات پیش از انعقاد قرارداد بیمه، در تعیین احتمال وقوع ریسک و مطالبه خسارت^۹ نقش مهمی دارد و عدم آن ممکن است به تحمیل ریسک گزاف و ناروا به طرف معامله منتهی شود، پس از انعقاد قرارداد نیز عدم دسترسی و همچنین اختفا و کتمان اطلاعات (امینی و جعفری، ۱۳۹۹، ص. ۴۱) در قالب خطر اخلاقی می‌تواند منجر به ورود ضرر گردد (Arvidsson, 2010, p. 1) اگرچه خطر اخلاقی هم از جانب بیمه‌گر و هم بیمه‌گذار متصور است، اما به جهت شرایط علی در قرارداد بیمه بر ارائه مدام اطلاعات از جانب بیمه‌گذار و پابندی وی به اصول حسن نیت و اخلاق بیشتر تأکید گردیده است (Yuniarti, 2020, p. 83).

۲. تبیین مفهوم غرر به‌عنوان گونه‌ای از عدم تقارن اطلاعات

منع انجام اعمال حقوقی بر مبنای حدس و گمان^{۱۰} و همچنین به‌کارگیری یک‌طرفه اطلاعات یکی از اصول تجارت اسلامی به‌شمار می‌رود (Tatiana, Igor & Liliya, 2015, p. 480). معاملات در بستر فقه، بر مبنای اعتماد بنا نهاده شده‌اند و این اعتماد، ریشه در توازن نسبی اطلاعات میان طرفین قرارداد دارد. عدم تقارن اطلاعات میان طرفین، می‌تواند طیف گسترده‌ای داشته باشد. بر همین مبنا لزوماً هرگونه عدم تقارن اطلاعاتی میان متعاملین، غرر تلقی نخواهد گردید. اما در خصوص اینکه دقیقاً غرر چیست و مصادیق آنچه است لازم به توضیح بوده، مفهوم دقیقی از غرر در متون دینی

و نیز حدیث ذکر نگردیده است (Waemustafa & Sukri, 2016, p. 17). آن‌گونه که بداوی^{۱۱} -یکی از فقهای مصری- گفته است مفهوم غرر به نوبه خود، مفهومی مجهول است (Badawi, 1998, p. 16). اساساً یکی از ایراداتی که به مفهوم غرر وارد شده این است که تبیین نشده چه میزان از جهل می‌تواند صحت معامله را دچار نقصان نماید (Ayub, 2007, p. 58)؛ در مبانی قاعده، که حدیث «نهی الرسول‌الله (ص) عن البیع المضطر و عن البیع الغرر» از اهم آن است، نیز مفهوم و چارچوب غرر تبیین نشده است.

غرر از نظر لغوی معادل خطر، نیرنگ و فریب دانسته شده است (علیزاده‌اصل و موسویان، ۱۳۹۴، ص. ۹) و همچنین به معنای آراستن خطا و حيله (خلیلی عراقی، نوبهار و قائمی دیزجی، ۱۳۹۲، ص. ۹۷) و نیز در معرض خطر و نابودی قرار گرفتن (ابوحیب، ۱۴۲۴، ص. ۲۷۲) آمده است. لغت خطر، به معنای نااطمینانی در رابطه قراردادی، معادل ریسک در بحث‌های مالی تلقی شده است (صادقی شاهدانی و آقابائی، ۱۳۹۰، ص. ۱۰۳). اما غرر با مفهوم ریسک متفاوت است، چراکه غرر، جهل در معامله‌ای متقابل است. ریسک همیشه ممکن است وجود داشته باشد حال‌آنکه غرر ریسکی است که به‌موجب تمهیدات قرارداد ایجاد گردیده است (Waemustafa & Sukri, 2016, p. 18).

در خصوص مفهوم غرر، سه رویکرد در میان فقها وجود دارد:

۱. فقیهان متقدم، غرر را عمدتاً به معنای جهل تلقی نموده‌اند (انصاری‌پور و ولدبیگی و حسینعلی، ۱۳۹۴، ص. ۲۴) که جهالت مزبور، ممکن است نسبت به اصل وجود مبیع، نبود قدرت بر تسلیم و یا صفات کمی و کیفی باشد (انصاری، ۱۴۱۵ق، ج ۴، ص. ۱۷۸)؛ در خصوص غرر، نظر شیخ طوسی، علامه حلی و ابن ادریس این‌چنین است. به نظر برخی این رویکرد، بیشتر

موردپذیرش عمومی فقها قرار گرفته است (Benamraoui & Alwardat, 2019, p. 97).

۲. عده‌ای دیگر نظیر شهید اول، محقق کرکی و شهید ثانی، جهالت توأم با نزاع را ضابطه غرر می‌داند (علیزاده اصل و موسویان، ۱۳۹۴، ص. ۹) با این تعبیر، نهی شارع از معاملات غرری به منظور بستن باب منازعه در این خصوص است.

۳. دسته سوم تقارن جهل و مخاطره را برای غرری دانستن معامله لازم دانسته‌اند. این دسته را عمدتاً فقهای معاصر و فقهای نزدیک به شیخ انصاری، تشکیل می‌دهند (انصاری‌پور و ولدبیگی و حسینعلی، ۱۳۹۴، ص. ۲۴). صاحب جواهر، شیخ انصاری، ملا احمد نراقی، جوادی آملی و سبحانی در زمره این فقها هستند (علیزاده اصل و موسویان، ۱۳۹۴، ص. ۱۷). به‌عنوان مثال حسب نظر طرفداران این رویکرد، در بیعی که در امکان تسلیم آن وجود ندارد، علی‌رغم وجود جهل، مخاطره‌ای وجود ندارد، چراکه عدم قابلیت تسلیم با خیار جبران می‌گردد (نجفی، ۱۴۰۰ق، ج ۲۲، ص. ۳۸۸). صاحب جواهر در مفهوم غرر این‌گونه می‌انگارند که: «غرری که از آن نهی شده، خطر ناشی از جهل به مقدار و صفات مبیع است و نه مطلق خطر، چراکه در بیع کالای غایب ضرورتاً خطر حاصل می‌شود حال آنکه بیع کالای غایب جایز است، بنابراین مراد از غرر خطر نیست» (نجفی، ۱۴۰۰ق، ج ۲۲، ص. ۳۳۸). به عبارتی نمی‌توان صرف وجود ریسک و خطر در معامله‌ای را به معنای وجود غرر در آن دانست (بهاروندی، ۱۳۸۸، ص. ۲۲۴).

آیه ۲۹ سوره نساء که مقرر می‌دارد «یا ایها الذین آمنوا لا تأکلوا اموال بینکم بالباطل»، که به‌عنوان یکی از مستندات این گروه به‌کاررفته است. همچنین در تأیید این

تعبیر به حدیث نقل شده از حضرت علی^(ع) استناد شده است که می‌فرمایند «ان الغرر عمل ما لایومن معه الضرر».

خطر موضوع غرر ممکن است به جهت عدم وجود اطمینان از نظر وجود مورد معامله باشد، نظیر فروش جنین حیوانات یا به دلیل فقدان اطمینان در مورد امکان تسلیم، نظیر فروش پرند در هوا و ماهی در دریا و نهایتاً خطری که در معاملات تجاری امروز بیشتر مبتلا به است، خطر ناشی از جهل به مقدار، جنس و وصف مورد معامله نظیر عوضین معامله است (بهاروندی، ۱۳۸۸، ص. ۲۲۹).

جهل، قدر متقین میان تفاسیر مختلف تلقی می‌گردد (لطفی، ۱۳۹۳، ص. ۱۰۴). به عبارت دیگر در تمامی تفاسیر ارائه شده از غرر، جهل به عنوان نقطه‌ای مشترک وجود دارد، اما مسلماً هرگونه جهلی توسط فقها معادل غرر وصف نگردیده است. به عنوان نقطه عزیمت لازم به توضیح است، حداقل در معاملات در دنیای تجاری امروزی، تقارن اطلاعات به صورت کامل، امری محال است چه اینکه در هر قراردادی میزانی از اطلاعات نزد یکی از طرفین، بیش از دیگری است (Suzuki, 2013, p. 207). اما چه میزان از جهل یکی از طرفین نسبت به اطلاعات قرارداد و چگونه جهلی را می‌توان غرر تلقی نمود؟ جهل نزد یکی از طرفین ممکن است از خفیف تا شدید باشد. بر همین مبناست که غرر را به غرر فاحش یا کبیر و غرر یسیر و خرد تقسیم نموده‌اند (Mowla, 2019, p. 29) و تنها غرر فاحش است که ضمانت اجرای قراردادی، به دنبال خواهد داشت (Al-Gamal, 2006, p. 60). با این شرح، صرف عدم قطعیت و جهل چنانچه اندک بوده و علی‌الخصوص منجر به ضرر نگردد را، با این توجیه که عدم تقارن اطلاعات در معاملات را نمی‌توان به صورت کلی ریشه‌کن نمود؛ قابل پذیرش و اغماض دانسته‌اند (Al-Suwailem, 2006, p. 32).

عرف نیز به عنوان مبنای دیگر قاعده، هرگونه جهل را موجب حدوث غرر نمی‌داند، نظیر خرید کالای مجهول‌المقدار به قیمت قدر متیقن؛ در چنین حالتی جهل وجود دارد،

لکن منجر به وقوع زیان نمی‌گردد (تسخیری، ۱۳۹۲، ص. ۲۸)، لذا اگرچه غرر از نظر لغوی به معنای جهل است اما تعبیر فقها از آن چیزی بیش از صرف جهل است (Waemustafa & Sukri, 2016, p. 7). در واقع عموماً، اندکی عدم تقارن اطلاعات در قراردادهای وجود دارد و اساساً قرارداد در پی مدیریت آن میزان از ریسک بوده و جزئی از آن قلمداد می‌گردد. اما عدم تقارن اطلاعات هنگامی که شدید و به عبارتی جهل بیش از حد^{۱۲} باشد، غرر تلقی می‌شود (Benamraoui & Alwardat, 2019, p. 96). با این وصف، معامله غرری، قراردادی است که جهل به وجود موضوع یا اوصاف و ویژگی‌های آن، معامله را به شرط بندی و قمار نزدیک می‌نماید (Mowla, 2019, p. 27)؛ بدین ترتیب معمولاً بنای ضرر یکی از طرفین در چنین قراردادی نهاده می‌شود. نتیجتاً معامله غرری حداقل برای یکی از طرفین آن غیرمنصفانه است (Khanfar, 2016, p. 17) و بدین طریق، مشروعیت کسب درآمد حاصل از فعالیت مباح به‌عنوان یکی از اصول تجارت اسلامی را مخدوش می‌نماید (Thalib, Kurniawan & Sabrieh, 2020, p. 379).

نکته شایان توجه اینکه غرر اگر به‌صورت لازم به‌کار رود به معنای خطر و هنگامی که به‌صورت متعدی به‌کار می‌رود به معنای فریفتن است (انصاری‌پور و ولدبیگی و حسینعلی، ۱۳۹۴، ص. ۲۶). اگرچه در معنای لغوی غرر، فریفتن نیز آمده اما لازم است قاعده غرر از غرور تفکیک شود. غرر را علاوه‌بر جهل به خدعه نیز تعبیر نموده‌اند، در غرور عمل شخصی منجر به فریب خوردن دیگری می‌گردد (علی‌دوست، ۱۳۸۲، ص. ۹۴)؛ لذا عدم تقارن اطلاعات موجود در غرور به جهت اعمال فرد دیگر است و به‌نوعی سوءنیت نیز در آن مضمّن است. (Mowla, 2019, p. 27) امام خمینی^(ره) در کتاب البیع، تدلیس را پوشانیدن عیب کالا از مشتری و غرور را به معنای خدعه و گول‌زدن و مخفی‌کردن عیب کالا دانسته‌اند و در نهایت تصریح نموده‌اند که خدعه و تدلیس و غرور، عرفاً و لغتاً یکسان هستند (موسوی خمینی، ۱۴۲۱ق، ج ۲، ص. ۴۵۳).

در حقوق فرانسه کتمان اطلاعات در صورت علم به آن‌ها معادل تدلیس دانسته شده است (سرمدی و حقیقت، ۱۳۹۴، ص. ۱۰۵) قانون بیمه با تأسی به رویکرد فقه امامیه، میان موارد وجود سوءنیت و فقدان آن در کتمان اطلاعات یا ارائه اطلاعات کاذبه در ماده ۱۲ خود، مقرر می‌دارد «هرگاه بیمه‌گذار عمداً از اظهار مطالبی خودداری کند یا عمداً اظهارات کاذبه بنماید و مطالب اظهارنشده یا اظهارات کاذبه طوری باشد که موضوع خطر را تغییر داده یا از اهمیت آن در نظر بیمه‌گر بکاهد، عقد بیمه باطل خواهد بود، حتی اگر مراتب مذکوره تأثیری در وقوع حادثه نداشته باشد. در این صورت نه فقط وجوهی که بیمه‌گذار پرداخته قابل استرداد نیست، بلکه بیمه‌گر حق دارد اقساط بیمه را که تا آن تاریخ عقب افتاده نیز از بیمه‌گذار مطالبه کند». در ماده ۱۳ قانون مزبور که ناظر به فرض فقدان سوءنیت است، بیمه‌گر میان فسخ قرارداد بیمه یا ابقاء آن با دریافت حق بیمه اضافی مخیر گردیده است. در خاتمه لازم به توضیح است در خصوص موضوع جهل در فقه، بحث‌های عمیقی صورت گرفته، به‌عنوان مثال جهل قصوری و جهل تقصیری خود حائز اهمیت و مستلزم بررسی مستقل است (موسائیان صبحانی، ۱۴۰۰، ص. ۶۷).

۳. معیارهای تمیز عدم تقارن اطلاعات منجر به غرر

اما با توجه به طیف عدم تقارن اطلاعات در معامله‌ها، این نکته حائز اهمیت است که چگونه جهلی که غرر تلقی می‌گردد را تمیز دهیم، به‌عبارت‌دیگر در قراردادها از چه میزان جهل می‌توان اغماض نمود. برای این امر ضوابطی معرفی گردیده است که ضابطه حاصل جمع صفر و رویکرد مبتنی بر احتمال مهم‌ترین آن هستند (Al-Suwailem, 2006).

در رویکرد حاصل جمع صفر^{۱۳}، از آنجایی که منافع طرفین در تقابل باهم قرار دارد، به عایدی طرف متمتع از اطلاعات در معامله نگریسته می‌شود، با این شرح چنانچه یکی از طرفین به بهای ضرر طرف دیگر از نظر مالی بهره‌مند گردد، غرر رخ داده است.

اما روش احتمال- محور^{۱۴} این را در نظر می‌گیرد که احتمال به دست آمدن منفعت از این رهگذر چقدر است و آن منفعت تا چه میزان ریسکی است (Benamraoui & Alwardat, 2019, p. 101).

اگرچه رویکرد حاصل جمع صفر، جهت تمیز غرر مورد اقبال قرار گرفته، اما لازم به توضیح است عمدتاً زندگی و تجارت بر مبنای حاصل جمع صفر نبوده و موقعیت‌های بردبرد زیادی در زندگی و تجارت امروزه وجود دارد (AL-Suwailem, 2006, p. 89). به‌عنوان مثال خود قرارداد بیمه می‌تواند در مقیاس بزرگ و با توجه به قواعد اکچوئری، قراردادی بردبرد باشد، اگرچه به ظاهر با حدوث حادثه موضوع بیمه، بیمه‌گذار منتفع گردیده و بیمه‌گر لاجرم مکلف به پرداخت مبلغ مندرج در قرارداد می‌شود. حسب قانون اعداد بزرگ اگرچه یک فرد نمی‌تواند رخداد حتمی واقعه موضوع بیمه را پیش‌بینی نماید، اما تقریب نسبی‌ای که در این خصوص وجود دارد این‌گونه بوده که صندوق بیمه^{۱۵} مجموعاً متضرر نشده و سودآور است (Abdullah, 2013,95). اساساً با همین رویکرد و علی‌رغم خسارات‌های فراوان پرداختی توسط شرکت‌های بیمه، بیمه یک فعالیت تجاری سودآور است که البته ممکن است میزان این سودآوری بسته به عواملی نظیر سن شرکت، اندازه شرکت، سیاست‌های مدیریتی و استراتژی‌های شرکت، حوزه اصلی فعالیت و عوامل عدیده دیگری متفاوت باشد (Ahmeti & Iseni, 2022, p. 132). لذا عدم برابری اطلاعات میان طرفین معامله، آن هنگام رنگ غرر به خود می‌گیرد و صحت معامله را دچار نقصان می‌نماید که منتهی به حصول منافع برای یکی از طرفین قرارداد به قیمت ضرر طرف مقابل گردد. در واقع به این ترتیب، از آنجایی که اطلاعات از شرایط قرارداد همچون شالوده‌ای است که طرفین بنای اراده متقابل را بر آن می‌گذارند، غرر موجود در واقع منجر به عدم توافق طرفین شده و به عبارتی آن‌چنان مبانی قرارداد را تغییر می‌دهد که اراده طرفین با قرارداد

منعده منطبق نخواهد گردید (Al-Saati, 2003, p. 12) با این شرح چنانچه جهل موجود اقتصاد قرارداد را دست‌خوش تغییر نماید آن را غرر تلقی می‌نمایند.

۴. صحت عقد بیمه از منظر مواجهه با غرر

بنابر مراتب فوق غرر، وضعیت عقدی است که به جهت جهل در نفس وجود مورد معامله، صفات و شرایط آن یا تردید در خصوص حصول آن با ابهام مواجه است. عده‌ای از فقها، علی‌الخصوص فقهای اهل سنت، عقد بیمه را از منظر غرری بودن واجد ایراد دانسته‌اند، چه اینکه نه وقوع خسارت، نه کم و کیف آن و تبعاً خسارات ناشی از آن در هنگام انعقاد بیع مشخص نیست. در واقع نه‌تنها عدم قطعیت و جهل در عقد بیمه وجود دارد بلکه به‌نوعی شالوده قرارداد بیمه تلقی می‌شود (Abdullah, 2013, p. 100). نظیر عدم قطعیت در خصوص رخداد حادثه، زمان آن و میزان خسارت (ارژنگ، نظری و حسینی، ۱۳۹۳، ص. ۲۱۱). در واقع ریسک و خطر در بطن عقد بیمه قرار داده شده است (مسجدسرای، ۱۳۹۲، ص. ۱۳۲).

با این شرح، غرر را به غرر ذاتی و عرضی تقسیم نموده‌اند و در عقود احتمالی، میزانی از غرر در ذات قرارداد با علم طرفین درج شده و از این‌رو نهی از غرر را ناظر به عقود مغایره دانسته‌اند (نجفی، ۱۳۶۷، ص. ۱۴۱)؛ نه عقودی که ذاتاً بر استقبال طرفین از ریسک مبتنی است، نظیر عقد بیمه (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۲، ص. ۲۱۵) با این شرح در عقود احتمالی، احتمال جزو ذات عقد بوده و به‌صورت ارادی مورد پذیرش قرار گرفته و سبب قراردادی، وجود احتمال و خطر است (حکمت‌نیا و نظری علوم، ۱۳۹۶، ص. ۱۹). همچنین در پاسخ به این ایرادات شایان ذکر است چنانچه غرر را به‌مثابه خطر بدانیم، - خطری که عرف از آن پرهیز می‌نماید، مرتکب آن را سرزنش می‌کند (صفایی، ۱۳۹۱، ص. ۵۰) - انعقاد عقد بیمه نه‌تنها غیرعقلایی تلقی نمی‌شود بلکه عقلاً و قشر تجار با احتساب مصلحت خویش، برای مدیریت خطر به آن متمسک می‌شوند.

وانگهی مفهوم غرر در عرف و عادت مستغرق است و چنانچه عرف معامله‌ای را غرری بداند حکم بر بطلان آن خواهد گردید (مسجدسرای، ۱۳۹۲، ص. ۱۳۴). در واقع هدف از مقررات غرر، حفظ اموال و سرمایه مسلمین از مخاطره است، حال آنکه بیمه نه تنها در تغایر با این غایت نیست بلکه اساساً در راستای خدمت به آن کمر بسته است. در واقع غرر وصف قراردادی است که نایمن و بیش‌ازحد، ریسکی است (Benamraoui & Alwardat, 2019, p. 97)، درحالی‌که قرارداد بیمه با چارچوب مشخص خود، به دنبال مدیریت ریسک است.

صرف‌نظر از این موضع که بیمه را عقدی مستقل تلقی نمایند یا آن را در قالب عقود نظیر صلح بگنجانند، در عقد بیمه حدود و ثغور قرارداد و عوضین مورد توافق قرار گرفته است. کما اینکه ماده ۳ قانون بیمه، درج نقاطی که چارچوب عقد بیمه را تعیین می‌نماید، ضروری تلقی می‌نماید. موضوع بیمه، حادثه و خطری که قرارداد بیمه به مناسبت آن به‌عمل آمده است، ابتدا و انتهای قرارداد بیمه، میزان تعهد بیمه‌گر در صورت وقوع حادثه در زمره این عوامل است.

نظر به مراتب فوق، فقها به‌نوعی قائل به نسبی بودن غرر گردیده‌اند با این شرح میزان غرر بسته به شرایط معامله، میزان، ارزش و مکان آن دارد و معلومیت عرفی برای عدم شمول مقررات غرر کافی است و لازم نیست علم به تمام جهات وجود داشته باشد (زرگوش‌نسب، ۱۳۹۹، ص. ۱۶۵). امام خمینی^(ره) در خصوص بیمه این‌گونه می‌نگارد «بیمه به‌عنوان تأمین و تضمین به‌منظور جبران خسارت احتمالی، معامله‌ای عقلایی تلقی شده و تمایل به آن، ناشی از حزم و دوراندیشی و رد آن نوعی سفاهت تلقی می‌گردد، ازاین‌روی عموماتی نظیر اوفوا بالعقود و المومنون عند الشروط بر آن‌ها نیز تسری می‌یابد» (موسوی خمینی، ۱۴۰۵ق، ج ۲، ص. ۶۰۸).

علاوه‌بر مراتب فوق، صرف عدم تقارن و جهل به معنای غرر نبوده و جهل مزبور عمدتاً در قالب مخاطره و زیان به منصفه ظهور می‌رسد (لطفی، ۱۳۹۳، ص. ۱۰۸)؛ البته

چنین زیانی در قرارداد بیمه متصور نیست چه اینکه حتی در فرض عدم وقوع حادثه موضوع بیمه، صرف تأمین حاصل از عقد بیمه و آسودگی ناشی از آن واجد ارزش مالی است و لذا بیمه‌گذار در هیچ صورتی متضرر نخواهد شد. همچنین با توجه به اینکه بیمه را عقدی مخاطره‌ای، مسامحه‌ای و احتمالی دانسته‌اند (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۱، ص. ۲۵۶)؛ خاطر نشان می‌گردد علم اجمالی به موضوع معامله را می‌توان در خصوص آن کافی دانست (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۹، ص. ۱۷۸).

با اعمال ضابطه حاصل جمع صفر نیز عدم تقارن اطلاعات موجود در نفس عقد بیمه را نمی‌توان غرر دانست، چراکه نه بیمه‌گذار و نه بیمه‌گر از عدم تقارن موجود به هزینه طرف مقابل، بهره‌مند نخواهند گردید. بیمه‌گذار امکان بالقوه جبران خسارت در صورت وقوع حادثه را دریافت می‌نماید که گاه منجر به پرداخت خسارت می‌گردد. بیمه‌گر نیز در قبال پوشش ارائه شده، حق بیمه‌ای دریافت می‌نماید که مجموعاً با محاسبات اکچوئری سود عاید وی خواهد نمود.

حال که بر این قائل شدیم که بیمه عقدی، غرری نیست. سؤال مواجهه بیمه با غرر عرضی است، تعهد طرفین به حداعلای حسن‌نیت که ارائه اطلاعات از ثمرات آن است، می‌تواند راهکاری جهت اجتناب از این غرر تلقی گردد.

۵. تعهد طرفین عقد بیمه در انتقال مستمر اطلاعات و ضمانت اجرای آن

با توجه به مراتب معنونه دانستیم که **اولاً** ماهیت عدم تقارن اطلاعات جهل است، لکن این جهل لزوماً به معنای غرر نبوده و برای غرر تلقی شدن می‌بایست عدم اطلاع به نحوی باشد که اقتصاد قرارداد را متأثر نماید؛ **ثانیاً** قرارداد بیمه از منظر فقهای شیعه به‌درستی، به جهت ماهیت خویش، عقدی غرری و در نتیجه باطل تلقی نمی‌شود، چه اینکه ماهیت آن بر مبنای غرر و مسامحه است و به عبارتی واجد غرر ذاتی است. نکته‌ای شایان توجه، اینکه آیا غرر عرضی را می‌توان چالشی در این عقد تلقی نمود یا اینکه غرر عرضی در این عقود پذیرفته شده است؟

به نظر می‌رسد با توجه به حاکمیت قانون اعداد بزرگ و ابتدای قرارداد بیمه بر محاسبات دقیق، اطلاعات نقش مهمی در برآورد خطر قابل پوشش توسط بیمه‌گر دارد. بر این مبنا، عدم تقارن اطلاعات می‌تواند، اقتصاد قرارداد را برهم زده و جهل توأم با مخاطره تلقی گردد و نهایتاً منجر به غرر عرضی در عقد بیمه گردد. با این شرح اگرچه عقد بیمه عقدی مسامحه است، لکن در مختصات خود قرارداد، تمامی اطلاعات می‌بایست تبادل گردیده و اتفاقاً غرر ناشی از جهل در آن قابل تصور است. با توجه به ویژگی‌های خاص عقد بیمه، تعهد به انتقال اطلاعات، برخلاف غالب عقود، منحصر به زمان انعقاد عقد نبوده و در طی اعتبار عقد بیمه و حتی پس از آن، تداوم دارد. به عبارتی عقد بیمه حدوثاً و بقائاً مستلزم جری اطلاعات فی‌مابین طرفین است تعهدی که با توجه به حکمرانی قاعده حد اعلاء حسن‌نیت، ویژگی خاص می‌یابد (نعیمی و صداقت، ۱۳۹۱، ص. ۵۰).

امروزه حسن‌نیت به‌مثابه صداقت در رفتار و اهداف (Mitchel, 2006, p. 304)، صرفاً امری وجدانی و اخلاقی، تلقی نگردیده و به جهت توافق بشریت بر آن و نظر بر اینکه رعایت آن منفعت همگان را محقق خواهد نمود (باریکلو و خزائی، ۱۳۹۰، ص. ۵۵) از پشتوانه حقوقی برخوردار گردیده و خود محکی بر صحت اعمال حقوقی تلقی می‌گردد. این اصل با مبنای مستحکم اخلاقی و عقلانی و فقهی ریشه در نظم عمومی دارد (دیلمی، ۱۳۹۷، ص. ۱۱۵). طرفین در انعقاد قراردادها، منافع خویش را دنبال می‌نمایند و تعهد حقوقی بر حسن‌نیت، آن‌ها را از قربانی کردن حقوق و منافع دیگران به‌منظور افزایش منافع خویش باز می‌دارد (حاجی‌پور، ۱۳۹۵، ص. ۸۳)؛ این دقیقاً همان غایتی است که در ضابطه حاصل جمع صفر نیز رخ می‌نمایاند. حسن‌نیت را هم‌عنان همیشگی رابطه طرفین در عقد بیمه دانسته‌اند که آن‌ها را ملزم به انتقال اطلاعات به‌طرف مقابل از مرحله مذاکرات پیش قراردادی تا انعقاد قرارداد و اجرا و خاتمه آن می‌نماید (السان، ۱۳۸۴، ص. ۱۸۱).

تعهد به ارائه اطلاعات هم از جانب بیمه‌گر و هم از جانب بیمه‌گذار متصور است. در واقع اصل الزام قراردادهای ایجاب می‌نماید تا بنای قرارداد با انتقال کامل اطلاعات و رفع غرر به‌درستی نهاده شده و عقدی صحیح و لازم‌الاجرا پدید آید (السان، ۱۳۸۴، ص. ۱۵۱). عدم تقارن اطلاعات^{۱۶} یکی از بسترهای مخدوش نمودن حسن‌نیت است (زمانی و رفیعی، ۱۳۹۵، ص. ۱۴۷). در مرحله مذاکرات پیش قراردادی، بیشترین میزان اطلاعات میان طرفین تبادل می‌گردد و برگ پیشنهاد بیمه به‌عنوان سندی که بیمه‌گذار اطلاعات مربوطه را به‌موجب آن ارائه می‌نماید، یکی از اصلی‌ترین ابزار در این خصوص است (باریکلو و خزائی، ۱۳۹۰، ص. ۶۰)، که بیمه‌گذار حسب اصل حسن‌نیت می‌بایست به نحو منصفانه تمامی اطلاعات مرتبط که وی از آن‌ها اطلاع دارد یا می‌بایست به‌حکم رفتار خوب در روال یک تجارت عادی اطلاع می‌داشت؛ که در ارزیابی ریسک، پذیرش آن و تعیین حق بیمه مؤثر بوده را به بیمه‌گر گزارش نماید (Jus, 2013, p. 36). در واقع از منظر قراردادی عدم ارائه صحیح چنین اطلاعاتی می‌تواند منجر به غرر گردد، چراکه این اطلاعات عموماً با میزان تعهد شرکت بیمه و عوامل اثرگذار بر قبول تعهد از جانب آن‌ها، مرتبط است و در واقع عوضین را نامعین می‌گرداند. با عنایت به اینکه اطلاعات بیمه‌گذار مبنایی برای ارزیابی ریسک و حق بیمه است، فقدان اطلاعات یاد شده می‌تواند توازن قرارداد بیمه را برهم زند و به عبارتی منجر به این امر شود که حق بیمه‌ای اندک در برابر پذیرش ریسکی بزرگ تعیین شود. حسب ماده ۱۲ قانون بیمه، چنانچه بیمه‌گذار عمداً از اظهار مطالبی خودداری یا اظهار نادرستی نماید به شرحی که موضوع خطر را تغییر داده یا از اهمیت آن نزد بیمه‌گر بکاهد؛ صرف‌نظر از اینکه اطلاعات یادشده تأثیری در وقوع حادثه داشته باشد یا نه، عقد بیمه باطل خواهد بود. در ماده ۱۳ که به مواردی می‌پردازد که این عدم ارائه اطلاعات ناشی از عمد بیمه‌گذار نباشد و بیان نموده که در این حالت بیمه‌گر میان فسخ قرارداد یا مطالبه مابه‌التفاوت حق بیمه مخیر خواهد بود.

در قرارداد بیمه به عنوان عقدی مستمر، تداوم موازنه میان حق بیمه و خطر موضوع پوشش بیمه‌ای ضروری است (افشاری، ۱۳۹۷، ص. ۱۱). بر این مبنا چنانچه خطر تشدید شود، بیمه‌گذار، تعهد بر برطرف نمودن عدم تقارن اطلاعات حاصله و اطلاع‌رسانی امر به شرکت بیمه را دارد (قاسمی‌عهد، ۱۳۹۰، ص. ۱۴۵). تشدید خطر را برخی از حقوقدانان پیشنهاد اصلاح قرارداد بیمه از سوی بیمه‌گذار به بیمه‌گر دانسته‌اند (ایزائلو و لطفی، ۱۳۹۰، ص. ۷۰). در تحلیل این امر می‌توان این‌گونه استدلال نمود که تأمین موضوع عقد بیمه، در بازه زمان جریان دارد و تشدید خطر، در واقع یکی از عوضین را (تأمین بیمه‌گر) به نسبت عوض دیگر (حق بیمه) نامتعادل می‌نماید. این تعهد، پس از وقوع حادثه نیز از جانب بیمه‌گذار وجود دارد و معمولاً در قراردادهای بیمه مدتی برای انجام این مهم تعیین می‌گردد.

سویه دیگر تعهد به ارائه اطلاعات، اجتناب از ارائه اطلاعات کذب است ضمن اینکه عنصر سوءنیت در اظهارات نادرست و کذب بیشتر محسوس بوده و می‌تواند در ضمانت اجرا اثرگذار باشد (نعیمی و صداقت، ۱۳۹۱، ص. ۵۰).

نظر به بستگی جدانشدنی قرارداد بیمه با تعهد به حسن نیت، بیمه‌گر نیز در قراردادهای بیمه ملزم به ارائه اطلاعاتی به بیمه‌گذار است (Lowry, 2009, p. 130)، که با عنایت به تخصصی بودن موضوع و پیچیده بودن آن و ضرورت ارائه اطلاعات از طرف متخصص به مصرف‌کننده، تعهد بیمه‌گر به ارائه اطلاعات، کمتر از تعهد طرف بیمه‌گذار نیست. اطلاعاتی که بیمه‌گر می‌داند و برای بیمه‌گذار محتاط که قراردادی منعقد نماید یا خیر، مهم است. این امر می‌تواند شامل جزئیات راجع به خود بیمه‌گر، توانایی وی در جبران خسارات، جزئیات مربوط به منافع قراردادی، جزئیات مرتبط با تعهد قراردادی نظیر شروط قراردادی، اعمال دوره انتظار، فسخ قرارداد و... باشد. همچنین سویه دیگر این تعهد خودداری از ارائه اطلاعات نادرست به بیمه‌گذار است (قاسمی‌عهد، ۱۳۹۰، ص. ۲۱۶).

نتیجه و پیشنهادها

شفافیت یکی از اصول تجارت اسلامی در قراردادهاست (Imamuddin Mahar, 2016, p. 51). به عنوان یک اصل در اسلام، قرارداد می‌بایست واضح و شفاف بوده و غرر در تعارض با این اصل بنایی است (Setiawan, 2022, p. 15). عدم تقارن اطلاعات از واقعیت‌های زندگی امروزه است (Al-Suwaillem, 2019, p. 91)؛ واقعیتی که می‌تواند تبعات عدیده‌ای برای اطراف کمتر بهره‌مند از اطلاعات در پی داشته باشد که ریسک زیاد یکی از اصلی‌ترین آن است (E-I-Gamal, 2006, pp. 58-60). اما این عدم تقارن و به عبارتی جهل، ممکن است آن‌چنان شدید باشد که شانه‌به‌شانه غرر زند و در واقع اقتصاد قرارداد را متأثر سازد.

دانستیم که یکی از مهم‌ترین دلایل شکست بازار عدم تقارن اطلاعات است (فرزین‌وش و محبی، ۱۳۹۱، ص. ۱۴۱)، چه اینکه ایده کارکرد دست نامرئی مبتنی بر وجود آن است (صالحی و حیدری، ۱۳۹۶، ص. ۱۱۹). اصول اسلام در خصوص بازار با ابتنای بر شفافیت و تقارن اطلاعات بنا شده است (فرزین‌وش و محبی، ۱۳۹۱، ص. ۱۵۲). در نظامی که فقه اسلامی برای مبادله در بازار طراحی نموده، منع معاملات غرری به عنوان یکی از راه‌های مدیریت ریسک به کار گرفته شده است (Van Greuning & Iqbal, 2008, p. 10) این قاعده به منظور استواری معاملات، جلوگیری از وقوع ضرر و نزاع وضع گردیده (علیزاده اصل و موسویان، ۱۳۹۴، ص. ۵) و عدم تقارن را تا حدود زیادی مدیریت می‌نماید (صالحی و حیدری، ۱۳۹۶، ص. ۱۲۰). دین مبین اسلام در این خصوص نه تنها دارنده مباحث اخلاقی و توصیه‌های مربوط به آن است (صادقی صدقل و خانزاده، ۱۳۹۵، ص. ۱۹۹) بلکه ضمانت اجراهای عملی نیز بر فقدان آن، بار می‌نماید. البته میزان عدم تقارن اطلاعات باید به حدی باشد که عرف آن را مهم انگاشته و برای آن ضمانت اجرا وضع نماید، چه اینکه در عرصه عمل همواره اطلاعات دو طرف قرارداد یکسان نیست (موسویان، ۱۳۹۱، ص. ۱۲۹).

سه رویکرد در خصوص مفهوم غرر میان فقها وجود دارد که جهل، قدر جامع بین مفاهیم و تفاسیر ارائه شده از آن است (شعبانی شهبندی، امیرمعزی و حسینی، ۱۴۰۰، ص. ۱۲۶) و جهالت منجر به مخاطره قوی‌ترین آن‌ها به‌شمار می‌رود. این تعبیر از غرر در تطبیق مفهوم آن با ضوابط عدم تقارن اطلاعات با ضابطه حاصل جمع صفر که کسب منفعت از رهگذر تحمیل ضرر به دیگری است، نیز همخوان است.

با همین مقیاس، عقد بیمه را به جهت اندراج حدی از غرر در ذات آن با اراده طرفین و قرارگرفتن تأمین حاصل از بیمه در برابر حق بیمه به‌عنوان عوضین و نهایتاً قانون اعداد بزرگ را مجموعاً قراردادی بردبرد برای طرفین می‌گرداند و نمی‌توان قراردادی غرری و در نتیجه را باطل دانست؛ آن‌گونه که بسیاری از فقهای اهل سنت با استناد به پرداخت خسارت نامشخص در برابر حق بیمه مشخص به آن اعتقاد دارند (Zein, Zein & Alhaq, 2021, p. 94).

لیکن غرری تلقی نمودن این عقد و هضم این میزان از عدم تقارن اطلاعات در عقد بیمه منجر به پذیرفتن هر میزان از نابرابری اطلاعات در این عقد نمی‌گردد. با این شرح، جهل مخاطره‌آلود در قرارداد، آن‌چنان‌که با هزینه دیگری، منفعتی برای طرف معامله حاصل نماید، منجر به وقوع غرر عرضی خواهد گردید.

البته شرط وقوع غرر، شدت عرفی آن است؛ همان‌گونه که ریسک‌ها به ریسک تحمل‌پذیر و ریسک تحمل‌ناپذیر تقسیم گردیده است (سرمدی و حقیقت، ۱۳۹۴، ص. ۲۲۹). موضوع مخاطره نیز در فقه و حقوق اسلامی به مخاطره مشروع و مخاطره غیرمشروع تقسیم گردیده است (حکمت‌نیا و نظری علوم، ۱۳۹۶، ص. ۶)، بر همین مبنا چنانچه شدت جهل منجر به خطر از منظر عرف از حدی عبور نماید و اقتصاد قرارداد را بر هم زند، قرارداد غرری تلقی می‌گردد. بر همین مبنا، عدم اطلاع از اوصاف اساسی، مصداق غرر دانسته شده، که در این نوشتار به اقتصاد قرارداد تعبیر گردید (اسلامی پناه، ۱۳۹۰، ص. ۲۱).

در تبیین تفاوت ریسک و غرر این گونه آمده است که نسبت آن دو باهم عموم و خصوص مطلق است، به این شرح که هر غرری یک ریسک است اما هر ریسکی یک غرر نیست (سرمدی و حقیقت، ۱۳۹۴، ص. ۱۰۴). با همین تعبیر می‌توان ارتباط میان عدم تقارن اطلاعات و غرر را تشریح نمود. هر غرری گونه‌ای عدم تقارن اطلاعات به‌شمار می‌رود، ولی هر عدم تقارن اطلاعاتی غرر نیست. شمار زیادی از موارد عدم تقارن اطلاعات به دلیل جزئی بودن، خارج از دایره غرر هستند.

تداوم عقد بیمه در بستر زمان و سایر ویژگی‌های آن، بر اهمیت تقارن اطلاعات در این عقد خواهد افزود و در همین راستاست که تعهد به افشاء در راستای تعهد به حسن نیت برعهده طرفین است (Yuniarti, 2020, p. 81). چه اینکه به دلیل گستردگی عقد بیمه در بستر زمان، موجبات حدوث غرر ممکن است علاوه بر هنگام انعقاد قرارداد، پس از انعقاد قرارداد نیز رخ دهد.

در خاتمه مباحث دیگری جهت پرتو افکندن به موضوع عدم تقارن اطلاعات از منظر فقه اسلامی، نظیر ضمانت اجرای عدم تقارن اطلاعات در بانکداری اسلامی، تأمین مالی اسلامی و تأثیر عدم تقارن اطلاعات بر آن، مخاطره اخلاقی در قراردادهایی نظیر مشارکت و مضاربه، جهت تحقیقات آتی پیشنهاد می‌گردد.

یادداشت‌ها

1. George Akerlof
2. Michael Spence
3. Joseph Stiglitz
4. Information Rich
5. Information Poor
6. Adverse Selection
7. Moral Hazard
8. Anti Selection
9. Probability of Claim
10. Speculation
11. Badawi
12. Excessive Uncertainty
13. Zero-Sum Model

14. Probability Based Model
15. Insurance Pool
16. Information Asymmetry

کتابنامه

- ابریشمی، حمید؛ توحیدی‌نیا، ابوالقاسم؛ و حشمتی مولایی، احمد (۱۳۹۵). مخاطره اخلاقی در عملیات بانکی بدون ربا. فصلنامه دانش مخاطرات. ۱۹(۱)، ۴۷-۶۰.
- ابوحیب، سعدی (۱۴۲۴ق). القاموس الفقهی لغه و اصطلاحاً (چاپ دوم)، دمشق: دارالفکر.
- احمدپور کاسگری، احمد؛ و عجم، مریم (۱۳۸۹). بررسی رابطه بین کیفیت اقلام تعهدی و عدم تقارن اطلاعاتی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. فصلنامه بورس اوراق بهادار، ۳(۱۱)، ۱۰۷-۱۲۴.
- ارژنگ، اردوان؛ نظری، قاسم؛ و حسینی، سید علی (۱۳۹۳). نقد احتمال غرر در بیمه. فصلنامه فقه و مبانی حقوق اسلامی، ۲(۱۸۶)، ۱۹۳-۲۱۴.
- اسلامی‌پناه، علی (۱۳۹۰). تفاوت اشتباه و جهل نسبت به موضوع قرارداد. فصلنامه پژوهش‌های حقوقی، ۵(۲۰)، ۱۳-۲۲.
- ایزانلو، محسن؛ و لطفی، احسان (۱۳۹۰). درباره تعهدات بیمه‌گذار به اطلاع‌رسانی. دوفصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، ۴۱(۲۳)، ۵۷-۷۶.
- السان، مصطفی (۱۳۸۴). تعهد به حسن‌نیت در قرارداد بیمه عمر. فصلنامه پژوهش‌های حقوقی، ۲(۸)، ۱۴۹-۱۸۴.
- امیدانگر، محمد؛ و شانظری، نسرین (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین کیفیت گزارشگری مالی و عدم تقارن اطلاعاتی تحت شرایط متفاوت ریسکی و علاقه سرمایه‌گذاران. فصلنامه دانش حسابداری مالی، ۶(۲)، ۱۲۹-۱۴۷.
- امینی، منصور؛ و جعفری، دیبا (۱۳۹۹). تشریح اطلاعات اعتباری در ایران با نظر به شاخص انجام کسب‌وکار بانک جهانی. فصلنامه مطالعات حقوق تطبیقی، ۱۱(۴۱)، ۳۹-۵۸.
- انصاری، علی؛ و عسگری دهنوی، جواد (۱۳۹۱). نقش و معیار حسن‌نیت بیمه‌گذار در انعقاد قرارداد بیمه. فصلنامه پژوهش‌نامه اندیشه‌های حقوقی، ۱(۲)، ۲۱-۴۸.

- انصاری پور، محمدعلی؛ ولدبیگی، فرزاد؛ و حسینعلی، مهدی (۱۳۹۴). غرر و کاربرد آن در قراردادهای. *فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی*، ۴۵(۱۷۷)، ۲۱-۴۰.
- انصاری، مرتضی (۱۴۲۵ق). *المکاسب* (جلد چهارم، چاپ ششم)، قم: مجمع الفکر الاسلامی باریکلو، علیرضا؛ و خزائی، سید علی (۱۳۹۰). اصل حسن نیت و پیامدهای آن در دوره پیش قراردادی؛ با مطالعه تطبیقی در حقوق انگلستان و فرانسه. *فصلنامه حقوقی دادگستری*، ۱۹(۷۶)، ۵۳-۸۸.
- بهاروندی، احمد (۱۳۸۸). بیان و اثبات تفاوت ماهوی معاملات مبتنی بر غرر و قراردادهای پوشش ریسک از منظر فقه امامیه. *فصلنامه راهبرد توسعه*، ۵(۱۸)، ۲۲۴-۲۴۳.
- تسخیری، محمدعلی (۱۳۹۲). دلیل نفی غرر و میزان اثرگذاری آن بر معاملات، *فصلنامه فقه مقارن*، ۱(۱)، ۳۳-۵۴.
- جعفری، دیبا (۱۴۰۰). حکومت حسن نیت به عنوان اصلی فقهی و اخلاقی بر قراردادهای بیمه اعتبار تجاری. *فصلنامه پژوهش‌های نوین دینی*، ۲(۵)، ۱۱۲-۱۳۶.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۱). *مبسوط در ترمینولوژی حقوق* (چاپ دوم). تهران: گنج دانش.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۷۹). *مجموعه محشی قانون مدنی*. تهران: گنج دانش.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۲). *فلسفه اعلی در علم حقوق*. تهران: گنج دانش.
- جلیلی، محمد (۱۳۸۶). نظام سنجش اعتبار: یک راهکار عملیاتی برای مهندسی فرهنگ اعتباری. *فصلنامه مهندسی فرهنگی*، ۴(۱۴)، ۱۹-۲۸.
- حاجی پور، مرتضی (۱۳۹۵). نقش محدودکننده حسن نیت در مذاکرات. *فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی*، ۴(۱۴)، ۸۱-۱۰۸.
- حکمت‌نیا، محمود؛ و نظری علوم، میثم (۱۳۹۶). واکاوی مفهوم مخاطره در قراردادها با تأکید بر مفاهیم قمار و غرر. *فصلنامه پژوهش‌نامه حقوق اسلامی*، ۱۲(۴۶)، ۵-۲۶.
- خلیلی عراقی، منصور؛ نوبهار، الهام؛ و قائمی دیزجی، آمنه (۱۳۹۲). کاربرد از نظریه بازی‌ها در اقتصاد اسلامی. *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی*، ۱۳(۵۵)، ۸۷-۱۰۸.

- دیلمی، احمد (۱۳۹۷). ماهیت و مبنای قاعده حسن نیت و راه‌های اثبات آن. *فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب*، ۵(۱۷)، ۹۳-۱۱۸.
- زمانی، محمود؛ و رفیعی، محمدتقی (۱۳۹۵). تحلیل اقتصادی حسن نیت در مرحله اجرای قرارداد. *فصلنامه حقوق خصوصی*، ۷(۲۸)، ۱۳۷-۱۵۹.
- زرگوش نسب، عبدالجبار (۱۳۹۹). بازپژوهی لزوم رفع جهل و غرر؛ مورد معامله و مبانی فقه و حقوق. *فصلنامه مطالعات فقه اسلامی و مبانی حقوق*، ۱۱(۴۱)، ۱۵۷-۱۷۶.
- سرمدی، عباس؛ و حقیقت، صبا (۱۳۹۴). تحلیل حقوقی ریسک در نظام قراردادها با رویکردی بر نظر امام خمینی (ره). *فصلنامه پژوهشنامه متین* ۱۷(۶۷)، ۹۷-۱۲۴.
- شعبانی شهبندی، رضا؛ امیرمعزی، احمد؛ و حسینی، سید عسگری (۱۴۰۰). دلایل فقهی و حقوقی صحت معامله مال آینده، *فصلنامه فقه و مبانی حقوق اسلامی*، ۱(۳)، ۱۱۹-۱۳۶.
- صادقی شاهدانی، مهدی؛ و آقابابائی، محمدابراهیم (۱۳۹۰). تحلیل مقایسه‌ای ریسک اعتباری در بانکداری اسلامی و بانکداری متداول، *دوفصلنامه تحقیقات مالی اسلامی*، ۱(۱)، ۸۹-۱۱۵. DOI: 10.30497/ifr.2011.1517
- صادقی صدقل، حسین؛ و خانزاده، یاور (۱۳۹۵). اطلاعات نامتقارن و جایگاه آن در اقتصاد اسلامی. *دوفصلنامه مطالعات اقتصاد اسلامی*، ۸(۱۶)، ۱۹۹-۲۲۶.
- صالحی زهره؛ و حیدری، محمدرضا (۱۳۹۶). الگوپذیری نظام مبادله در اقتصاد اسلامی (با پافشاری بر عدم تقارن اطلاعات). *فصلنامه اقتصاد اسلامی*، ۱۷(۶۵)، ۱۱۹-۱۴۷.
- صفائی، سید حسین (۱۳۹۱). نگاهی دیگر به ضابطه کفایت علم اجمالی در مورد معامله، تفسیر ماده ۲۱۶ قانون مدنی بر مبنای قاعده غرر. *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، ۱۵(۵۹)، ۴۱-۶۱.
- طباطبایی نژاد، سید محمد؛ باقری، محمود؛ و فرخانی، هدایت (۱۳۹۶). عدم تقارن اطلاعات در حقوق بانکی (مطالعه موردی: تسهیلات سندیکایی). *فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی*، ۱۲(۴۷)، ۴۹-۶۴.
- علی دوست، ابوالقاسم (۱۳۸۲). قاعده نفی غرور در معاملات. *فصلنامه اقتصاد اسلامی*، ۳(۹)، ۸۹-۱۰۶.

- علیزاده اصل، محمد؛ و موسویان، سید عباس (۱۳۹۴). بررسی ضابطه غرر در معاملات جدید، *دوفصلنامه تحقیقات مالی اسلامی*، ۵(۹)، ۳۶-۵. DOI: 10.30497/ifr.2015.1791.
- فرزین‌وش، اسداله؛ و محبی، محمدتقی (۱۳۹۱). نقش عنصر زمان در کارایی بازار مسلمین. *دوفصلنامه مطالعات اقتصاد اسلامی*، ۵(۹)، ۱۴۱-۱۶۶.
- قاسمی عهد، وحید (۱۳۹۰). *تعهدات بیمه‌گر و بیمه‌گذار در بیمه‌های اموال* (رساله دکتری). تهران: دانشگاه شهید بهشتی
- کامیابی، یحیی، و بوربوری، فاطمه (۱۳۹۵). مخاطرات اخلاقی و عدم تقارن اطلاعاتی در قیمت‌گذاری کمتر از حد عرضه‌های اولیه عمومی سهام. *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی*، ۵(۲۰)، ۲۱-۴۱.
- گوگردچیان، احمد؛ محمودی‌نیا، داوود؛ و راه‌نورد، فهیمه (۱۳۹۲). تأثیر عدم تقارن اطلاعات بر بحران مالی در کشورهای منتخب عضو کنفرانس اسلامی. *فصلنامه تحقیقات توسعه اقتصادی*، ۳(۱۱)، ۴۷-۶۸.
- لطفی، اسدالله (۱۳۹۳). بررسی جهات تحقق غرر در عقد بیمه. *فصلنامه پژوهش‌نامه حقوق اسلامی*، ۱۰(۴۰)، ۱۰۱-۱۳۲.
- مسجدسرای، حمید (۱۳۹۲). تحلیل فقهی حقوقی مبنای غرر در بیمه. *فصلنامه پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی*، ۹(۳۳)، ۱۳۱-۱۴۴.
- موسائیان صبحانی، ماه‌نيسان (۱۴۰۰). بررسی تطبیقی جهل قصوری و تقصیری در فقه و قوانین موضوعه ایران و فرانسه. *فصلنامه فقه، حقوق و علوم جزا*، ۶(۲۲)، ۶۰-۸۱.
- موسوی خمینی، سیدروح‌الله (۱۴۰۵). *تحریرالوسیله* (چاپ دوم). بیروت: دارالمنتظر
- موسوی‌الخمینی، سید روح‌الله (۱۴۲۱ق). *البیع*، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- موسویان، سید عباس (۱۳۹۱). *ابزارهای مالی اسلامی* (چاپ پنجم). تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- نعیمی، عمران؛ و صداقت، محمدمهدی (۱۳۹۱). *حقوق بیمه* (چاپ اول). تهران: جنگل.
- نجفی، محمدحسین (۱۴۰۰ق). *جواهر الکلام* (جلد ۲۲، چاپ ششم)، تهران: دارالکتب الاسلامی.

نجفی، محمدحسن (۱۳۶۷). *جواهر الکلام فی الشرح الشرایع الاسلام* (چاپ هفتم). بیروت: دار الکتب الاسلامیه.

نصیری اقدم، علی؛ حسینی، سید محمدرضا؛ و قودجانی، اصلان (۱۳۹۲). *مبانی اقتصادی و حقوقی سنجش اعتبار* (چاپ اول). تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

Abdullah, A. H. (2013). The Elements of Qimar (wagering) and Gharar (Uncertainty) in the Contract of Insurance Revisited. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 9(2), 89-102.

Abrishmi, H; Tahhidiniya, A; & Heshmati Moulai, A., (2015). Moral Hazard in Interest-free Banking Operations. *Risk Knowledge Quarterly*. 9(1), 47-60. (In Persian).

Ahmeti, Y., & Iseni, E. (2022). Factors Affecting Profitability of Insurance Companies. Evidence from Kosovo. *Academicus. International Scientific Journal*, 25, 122-142.

Alidoost, A., (1382). The Rule of Negation of Pride in Transactions. *Islamic Economics Quarterly*, 3(9), 89-106. (In Persian).

ALPEN Capital., (2021). *Islamic Finance and Wealth Management Report*, Available at: <https://argaamplus.s3.amazonaws.com/86f171a0-dcdc-4a26-b7f1-35345c16f250.pdf>

Al-Saati, A. (2003). The Permissible Gharar (Risk) in Classical Islamic Jurisprudence. *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, 16(2).

Al-Suwailem, S. (2000). Towards an Objective Measure of Gharar in Exchange. *Islamic Economic Studies*, 7(1).

Al-Suwailem, S. (2006). Hedging in Islamic Finance. Working Paper, Islamic Development Bank, Jeddah, May

Arvidsson, S. (2011). Reducing Asymmetric Information with Usage-based Automobile Insurance. *Swedish National Road & Transport Research Institute (VTI)*, (2010), 2.

Attar, A., Mariotti, T., & Salanié, F. (2022). Regulating Insurance Markets: Multiple Contracting and Adverse Selection. *International Economic Review*, 63(3), 981-1020.

Ayub, M. (2007). *Understanding Islamic Finance*, John Wiley & Sons Ltd.

Ahmedpour Kasgari, A; & Ajam, M., (1389). Investigating the Relationship Between the Quality of Accruals and Information Asymmetry in Companies Admitted to the Tehran Stock Exchange. *Stock Exchange Quarterly*, 3(11), 107-124. (In Persian).

Alizadeh Asl, M; & Mousaviyan, S, A., (2014). Review of Gharr Code in New Transactions, *Islamic Financial Research Quarterly*, 5(9), 5-36. (In Persian).

DOI: 10.30497/ifr.2015.1791.

- Arjang, E; Nazari, Q; & Hosseini, S, A., (2013). Criticism of the Possibility of Fraud in Insurance. *Fiqh and Fundamentals of Islamic Law Quarterly*, 2(186). 193-214.
- Ansari-pour, M, A; Voldbigghi, F; & Hossein, A, M., (2014). Gharr and its Application in Contracts. *Private Law Studies Quarterly*, 45(177), 21-40.
- Ansari, A; & Asgari Dehnavi, J., (2011). The Role and Criterion of Good Faith of the Insured in Concluding an Insurance Contract. *Legal Thought Research Quarterly*, 1(2), 21-48.
- Ansari, M., (1425). *Al-Makasab* (Volume 4, 6th edition), Qom: Jamal al-Fikr al-Islami. (In Persian).
- Amini, M; & Jafari, D., (2019). Credit Information Sharing in Iran According to World Bank's Business Performance index. *Comparative Law Studies Quarterly*, 11(41), 39-58.
- Amidakhgar, M; & Shanzari, N., (2014). Examining the Relationship Between the Quality of Financial Reporting and Information Asymmetry Under Different Conditions of Risk and Investors' Interest. *Financial Accounting Knowledge Quarterly*, 6(2), 129-147.
- Badawi, Z. (1998). The Question of Risk, *Islamic Banker*, 32, 16-17.
- Baharundi, A., (2008). Expressing and Proving the Substantive Difference Between Gharar-Based Transactions and Risk Hedging Contracts from the Perspective of Imami Jurisprudence. *Development Strategy Quarterly*, 5(18), 224-243.
- Baker, T. (2002). Containing the Promise of Insurance: Adverse Selection and Risk Classification. *Conn. Ins. LJ*, 9, 371.
- Bariklo, A, R; & Khazaei, S, A., (2010). The Principle of Good Faith and its Consequences in the Pre-contractual Period; With a Comparative Study in English and French Law. *Judicial Legal Quarterly*, 19(76), 53-88. (In Persian).
- Benamraoui, A., & Alwardat, Y. (2019). Asymmetric Information and Islamic Financial Contracts. *International Journal of Economics and Finance*, 11(1), 96-108.
- Clarkson, G. (2008). Wall Street Indians: Information Asymmetry and Barriers to Tribal Capital Narket Access. *Lewis & Clark L. Rev.*, 12, 943.
- Dari-Mattiacci, G., Onderstal, S., & Parisi, F. (2021). Asymmetric Solutions to Asymmetric Information Problems. *International Review of Law and Economics*, 66, 105981.
- Deilmi, A., (2017). The Nature and Basis of the Rule of Good Faith and Ways to Prove it. *Islamic and Western Laws Quarterly*, 5(17), 118-93. (In Persian).
- Elsan, M., (1384). Pledge of Good faith in Life Insurance Contract. *Legal Research Quarterly*, 2(8), 149-184. (In Persian).
- El-Gamal, M. A. (2006). *Islamic Finance: Law, Economics, and Practice*. Cambridge University Press.

- Farzinvosh, E; & Mohabi, M, T., (2011). The Role of the Element of Time in the Efficiency of the Muslim Market. *Islamic Economic Studies Quarterly*, 5(9), 141-166. (In Persian).
- Ghasemiahed, V., (1390). *Obligations of the Insurer and the Insured in Property Insurance* (Doctoral Thesis). Tehran: Shahid Beheshti University. (In Persian).
- Gugardchian, A; Mahmoudinia, D; & Rahnoord, F., (2012). The Effect of Information Asymmetry on the Financial Crisis in Selected Member Countries of the Islamic Conference. *Economic Development Research Quarterly*, 3(11), 47-68. (In Persian).
- Hartanto, D. A. (2021). A Comparative Study on the Principles of Online Buying and Selling from the Perspectives of Islamic Law and Indonesian Positive Law. *KnE Social Sciences*, 22-33.
- Hajipour, M., (2015). The Limiting Role of Good faith in Negotiations. *Private Law Research Quarterly*, 4(14), 81-108. (In Persian).
- Hekmatnia, M; & Nazari Ulum, M., (2016). Analyzing the Concept of Risk in Contracts with an Emphasis on the Concepts of Gambling and Gambling. *Islamic Law Research Quarterly*, 12(46), 5-26. (In Persian).
- Islami Panah, A., (2010). The Difference Between Mistake and Ignorance Regarding the Subject of the Contract. *Legal Research Quarterly*, 5(20), 13-22. (In Persian).
- Izanlou, M; & Lotfi, E., (1390). About the Obligations of the Insured to Inform. *Private Law Studies Quarterly*, 41(23), 57-76. (In Persian).
- Imamuddin Mahar, S, M., & Arain, A.W (2016). Principles of Islamic Economics In The Light Of the Holy Quran and Sunnah, 5(5) , 48-54
- Islamic Finance and Wealth Management Report June 29,(2021),. Avabile at: <https://argaamplus.s3.amazonaws.com/86f171a0-dcdc-4a26-b7f1-35345c16f250.pdf>
- Jafari, D., (1400). The Rule of Good Faith as a Juridical and Moral Principle on Commercial Credit Insurance Contracts. *New Religious Research Quarterly*, 2(5), 112-136. (In Persian).
- Jafari Langroudi, M, J., (1381). *Extended in Legal Terminology* (2nd ed.). Tehran: Ganj Danesh. (In Persian).
- Jafari Langroudi, M, J., (1379) Mohashi Collection of Civil Law. Tehran: Ganj Danesh. (In Persian).
- Jafari Langroudi, M, J., (1382). Supreme Philosophy in the Science of Law. Tehran: Ganj Danesh. (In Persian).
- Jalili, M., (2016). Credit Measurement System: an Operational Solution for Credit Culture Engineering. *Cultural Engineering Quarterly*, 4(14), 19-28. (In Persian).
- Jus, M. (2013). *Credit Insurance*. Academic Press.

- Kamyabi, Y., & Burbouri, F., (2015). Moral Hazard and Information Asymmetry in Underpricing of IPOs. *Economic Research Quarterly*, 5(20), 21-41. (In Persian).
- Khanfar, A. (2016). A Critical Analysis of the Concept of Gharar in Islamic Financial Contracts: Different Perspective. *Journal of Economic Cooperation & Development*, 37(1).
- Khalili Iraqi, M; Nobahar, I; & Ghaemi Dizji, A., (2012). An Application of Game Theory in Islamic Economics. *Economic Research Quarterly*, 13(55), 87-108. (In Persian).
- Kuryłowicz, Ł., & Śliwiński, A. (2022). Risk Self-Selection and the Concept of Equilibrium in a Competitive Insurance Market. *Risks*, 10(1), 9.
- Lotfi, A., (2013). Investigating the Ways of Realizing the Gharar in the Insurance Contract. *Islamic Law Research Quarterly*, 10(40), 101-132. (In Persian).
- Lowry, J. (2009). Whither the Duty of Good Faith in UK Insurance Contracts. *Conn. Ins. LJ*, 16, 97.
- Masjid Sarai, H., (2012). Jurisprudential Analysis of the Basis of Insurance. *Islamic Jurisprudence and Law Research Quarterly*, 9(33), 131-144. (In Persian).
- Mitchell, A., D. (2006). Good Faith in WTO Dispute Settlement, Melbourne Journal of International Law, Vol. 7, Iss: 2 Miller J. D. (2008), *Principles of Microeconomics*, McGraw-Hill Companies, Incorporated, Irwin; McGraw-Hill, 1st Edition.
- Mowla, M. M. (2019). Identifying the Presence of Gharar in Buying and Selling Mechanism Under Different Kinds of the Market Structure. *Global Journal of Human-Social Science: Economics*, 19(1), 37-42.
- Mousaian Sobhani, N, M., (1400). Comparative Study of Negligent Ignorance and Culpability in Jurisprudence and Related Laws of Iran and France. *Fiqh, Law and Criminal Sciences Quarterly*, 6(22), 60-81. (In Persian).
- Mousavi Khomeini, S, R., (1405). *Tahrir al-Wasilah* (Second Edition). Beirut: Dar al-Muntzar. (In Persian).
- Mousavi Khomeini, S, R., (1421 AH) Al-Bay, Institute for Editing and Publishing the Works of Imam Khomeini. (In Persian).
- Mousaviyan, S, A., (2011). *Islamic Financial Instruments* (5th Edition). Tehran: Research Institute of Islamic Culture and Thought. (In Persian).
- Naimi, I; & Sadaqat, M, M.; (2011). *Insurance Rights* (first Edition). Tehran: Jungle. (In Persian).
- Najafi, M, H.; (1400 AH). *Jawaharlal Kalam* (Volume 22, 6th Edition), Tehran: Dar Al-Katb al-Islami. (In Persian).
- Najafi, M, H.; (1367). *Jawaharlal Kalam fi al-Sharh al-Sharia' al-Islam* (7th Edition). Beirut: Dar al-Katb al-Islamiya. (In Persian).

- Nasiri-Aghdam, A; Hosseini, S, M, R; & Gudjani, A., (2012). Economic and Legal Foundations of Credit Assessment (First Edition). Tehran: Islamic Council Research Center. (In Persian).
- Safai, S, H., (2011). Another Look at the Rule of Sufficiency of Summary Knowledge Regarding the Transaction, Interpretation of Article 216 of the Civil Code based on the Gharr rule. *Legal Research Quarterly*, 15(59), 41-61. (In Persian).
- Salehi Zahra; & Heydari, M, R., (2016). Modeling the Exchange System in Islamic Economy (by Insisting on Information Asymmetry). *Islamic Economics Quarterly*, 17(65), 119-147. (In Persian).
- Sadeghi Saqdel, H; & Khanzadeh, Y., (2015). Asymmetric Information and its Place in Islamic Economy. *Islamic Economic Studies Quarterly*, 8(16), 199-226. (In Persian).
- Sadeghi S, M; & Agha Babaei, M, I., (2010). Comparative Analysis of Credit Risk in Islamic Banking and Conventional Banking, *Islamic Financial Research Quarterly*, 1(1), 115-89. (In Persian).DOI: 10.30497/ifr.2011.1517
- Saadi, A, H., (1424). *Al-Qamoos al-Fiqhi, Lagheh and Tiqam* (2nd edition), Damascus: Dar al-Fikr. (In Persian).
- Sarmadi, A; & Haghghat, S., (2014). Legal Analysis of Risk in the System of Contracts with an Approach According to Imam Khomeini. *Matin Research Quarterly*, 17(67), 124-97. (In Persian).
- Sen, S. (2010). International Trade Theory and Policy: A Review of the Literature.
- Setiawan, R. A. (2022). Issues in Islamic Derivatives and Proposals for Reforms in the OTC Market in Indonesia. *Journal of Risk and Financial Management*, 15(5), 222.
- Sokolovska, O. (2017). Trade Credit Insurance and Asymmetric Information Problem. *Scientific Annals of Economics and Business*, 64(1), 123-137.
- Shabani Shahbandi, R; Amir Moazi, A; & Hosseini, S, A., (1400). Fiqh and Legal Reasons for Validity of Future Property Transaction, *Fiqh and Fundamentals of Islamic Law Quarterly*, 1(3), 119-136. (In Persian).
- Suzuki, Y. (2013). A Post-Keynesian Perspective on Islamic Prohibition of Gharar. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*.
- Tabatabaeinejad, S, M; Bagheri, M; & Farkhani, H., (2016). Information Asymmetry in Banking Rights (Case Study: Syndication Facility). *Private Law Studies Quarterly*, 12(47), 49-64. (In Persian).
- Tatiana, N., Igor, K., & Liliya, S. (2015). Principles and instruments of Islamic Financial Institutions. *Procedia Economics and Finance*, 24, 479-484.
- Taskhiri, M, A.; (2012). The Reason for the Negation of Gharr and its Effect on Transactions, *Fiqh Maqaran Quarterly*, 1(1), 33-54. (In Persian).

- Thalib, P., Kurniawan, F., & Sabrie, H. Y. (2020). Islamic Law Principles in Islamic Business Activity. *International Journal of Innovation, Creativity and Change (IJICC)*, 13(5), 378-387.
- Tsindeliani, I. A., & Mikheeva, I. E. (2022). Review of Information Asymmetry in Banking in the Russian Federation. *Journal of Money Laundering Control*, 25(4), 779-791.
- Van Greuning, H., & Iqbal, Z. (2008). *Risk Analysis for Islamic Banks*. World Bank Publications.
- Waemustafa, W. & Sukri, S. (2016). Theory of Gharar and its Interpretation of Risk and Uncertainty from the Perspectives of Authentic Hadith and the Holy Quran: A Review of Literature. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*.
- Yuniarti, S. I. (2020). Duty of Disclosure for Insurance Contracts: A Comparative Note of the United Kingdom and Indonesia. *Corporate and Trade Law Review*, 1(1), 80-97.
- Zamani, M; & Rafiei, M, T., (2015). Economic Analysis of Goodwill in the Contract Implementation Phase. *Private Law Quarterly*, 7(28), 137-159. (In Persian).
- Zargushnasab, A, J., (2019). Re-examining the Need to Eliminate Ignorance and Arrogance; The Transaction and the Basics of Jurisprudence and Law. *Quarterly Journal of Islamic Jurisprudence and Fundamentals of Law*, 11(41), 157-176. (In Persian).
- Zein, F. M., Zein, A. R., & Alhaq, A. M. (2021). Insurance and Takaful Concepts: An Islamic Analysis and Offer in Life Assurance. *Journal of Islamic Economic Laws*, 4(2), 88-104.